

ПрАТ «ВНЗ «МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

Навчально-науковий інститут психології та соціальних наук

Кафедра психології

ЗАТВЕРДЖУЮ

СХВАЛЕНО на засіданні кафедри
психології

Директор Навчально-наукового інституту
психології та соціальних наук

Яна РАЄВСЬКА

«30» серпня 2024 р.

Протокол № 1 від «29» серпня 2024 р.

Завідувач кафедри

A blue ink signature of Yana Ratsvetska.

Яна РАЄВСЬКА

(підпис)

**СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ЕПІСТЕМОЛОГІЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ»**

Галузь знань:	05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність:	053 Психологія
Рівень вищої освіти:	третій (освітньо-науковий) рівень
Освітня кваліфікація:	доктор філософії з психології
Освітньо-наукова програма:	Психологія

Загальна інформація про навчальну дисципліну

Назва навчальної дисципліни	Епістемологія психологічного знання
Шифр і назва спеціальності	053 Психологія
Освітньо-наукова програма	Психологія (підготовка докторів філософії)
Рівень вищої освіти	третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти
Статус дисципліни	вибіркова (ВК2, дисципліна вільного вибору здобувача)
Кількість кредитів і годин	3 кредити ЄКТС / 90 годин. Лекції: 24 години; практичні (семінарські) заняття: 12 годин; самостійна робота: 54 години.
Термін вивчення дисципліни	2 курс, III семестр
Мова викладання	українська (з опрацюванням англomовних першоджерел)
Вид підсумкового контролю	залік
Сторінка дисципліни на сайті	https://maup.com.ua/ua/pro-akademiyyu/instituti/invsn/kafedra-psihologi/disciplini-vilnogo-viboru.html

Структура курсу

Анотація курсу. Навчальна дисципліна «Епістемологія психологічного знання» належить до вибірових освітніх компонентів (ВК2) освітньо-наукової програми «Психологія» підготовки докторів філософії за спеціальністю 053 «Психологія» і вивчається у III семестрі другого року навчання. Курс ставить питання, яке рідко звучить у самій психології, але визначає вартість будь-якого її результату: на яких підставах ми стверджуємо, що щось про психіку відомо. Здобувачі опановують поняттєвий апарат епістемології (знання, обґрунтування, істина, доказ), розглядають проблему науковості психології та критерії демаркації, реконструюють історичну динаміку психологічного знання через поняття парадигми, наукової революції та дослідницької програми, порівнюють позитивістську, критично-реалістичну та конструктивістську позиції. Окремий блок присвячено епістемічним підставам емпіричного дослідження: теоретичній навантаженості факту, операціоналізації конструктів, межах узагальнення, кризі відтворюваності та відповіді на неї з боку відкритої науки. Завершує курс соціальна епістемологія психології – роль наукової спільноти, цінностей і контексту, епістемічна справедливість та особливості продукування психологічного знання в українському контексті. Курс безпосередньо готує до написання теоретико-методологічної частини дисертації та до обґрунтування власної дослідницької позиції.

Предмет вивчення навчальної дисципліни: природа, джерела, структура, підстави та межі психологічного знання; критерії його обґрунтованості й науковості; способи переходу від емпіричних даних до теоретичних тверджень у психології.

Мета курсу: сформувати у здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти здатність критично аналізувати епістемологічні засади психологічного знання, свідомо обирати й обґрунтовувати власну дослідницьку позицію та оцінювати підстави, надійність і межі власних і чужих наукових результатів.

Завдання навчальної дисципліни:

1. розкрити предмет епістемології, співвідношення понять знання, обґрунтування, істина, доказ та специфіку епістемології соціогуманітарних наук;
2. схарактеризувати проблему науковості психології, критерії демаркації та місце психології між природничо-науковим і гуманітарним полюсами;

3. сформувати знання про парадигми, наукові революції, дослідницькі програми та способи опису історичної динаміки психологічного знання;
4. порівняти позитивістську, постпозитивістську, критично-реалістичну та конструктивістську епістемологічні позиції в психології;
5. розкрити проблему об'єкта та предмета психології, питання редукціонізму й рівнів пояснення психічного;
6. сформувати вміння аналізувати епістемічні підстави емпіричного дослідження: теоретичну навантаженість факту, операціоналізацію конструктів, конструктну валідність, межі узагальнення;
7. схарактеризувати кризу відтворюваності в психології, її причини та наслідки для статусу психологічного знання; розкрити роль практик відкритої науки;
8. сформувати уявлення про соціальну епістемологію психології, ціннісну зумовленість знання, епістемічну справедливість та етику знання.

Пререквізити навчальної дисципліни: «Філософія науки» (ОК2); «Методологія і логіка наукового дослідження» (ОК3); «Методологія і методи наукових психологічних досліджень» (ОК4); «Цифрові інструменти та відкрита наука в психологічних дослідженнях» (ОК5); «Якісні та змішані методи в психологічних дослідженнях» (ОК7); компетентності другого (магістерського) рівня вищої освіти з психології.

Постреквізити навчальної дисципліни: «Право інтелектуальної власності та академічна доброчесність у науковій діяльності» (ОК11); «Методика викладання психології та інноваційні технології навчання у вищій школі» (ОК10); вибіркові дисципліни ВК3, ВК5, ВК6; підготовка теоретико-методологічного розділу дисертації, обґрунтування наукової новизни та публічний захист дисертації. Паралельно вивчаються «Сучасні наукові парадигми дослідження особистості» (ОК8) та «Психометрія та статистичний аналіз даних у психологічних дослідженнях» (ОК9), з якими дисципліна змістово узгоджена.

Програмні компетентності та результати навчання

Інтегральна компетентність (ІК)	ІК. Здатність продукувати нові ідеї, розв'язувати значущі комплексні проблеми професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності у сфері психології, застосовувати методологію наукової та педагогічної діяльності, а також проводити власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. ЗК3. Здатність генерувати нові ідеї (креативність). ЗК4. Здатність розв'язувати комплексні проблеми психології на основі системного наукового світогляду та загального культурного кругозору із дотриманням принципів професійної етики та академічної доброчесності.
Спеціальні (фахові) компетентності (СК)	СК1. Здатність виокремлювати, систематизувати та прогнозувати актуальні психологічні проблеми, чинники та тенденції функціонування й розвитку особистості, груп і організацій на різних рівнях психологічного дослідження. СК2. Здатність планувати та виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання у психології та дотичних до неї міждисциплінарних напрямках, та забезпечувати якість виконуваних досліджень. СК7. Уміння толерувати невизначеність і доводити унікальність власного наукового пошуку в умовах інформаційного / цифрового

	суспільства.
Програмні результати навчання (РН)	РН1. Мати передові концептуальні та методологічні знання щодо обраної для дослідження проблеми у сфері психології / на межі предметних галузей, а також дослідницькі уміння, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень на рівні світових досягнень з психології. РН2. Розуміти загальні принципи та методи психології, а також методологію наукових досліджень, застосувати їх у власних дослідженнях у сфері психології та у викладацькій практиці. РН3. Виокремлювати, систематизувати, розв'язувати, критично осмислювати та прогнозувати значущі психологічні проблеми, формулювати і перевіряти гіпотези, визначати чинники та тенденції функціонування й розвитку особистості, груп і організацій на різних рівнях психологічного дослідження. РН6. Критично і системно оцінювати результати власної науково-дослідної роботи і результати інших дослідників у контексті усього комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми, визначати перспективи подальших наукових розвідок.

Зміст навчальної дисципліни

№ теми	Назва теми	Лекції, год.	Практичні (семін.), год.	Самост. робота, год.
Змістовий модуль 1. Епістемологічні засади психології як науки				
Тема 1	Епістемологія як галузь філософії: знання, обґрунтування, істина, доказ. Специфіка епістемології соціогуманітарних наук.	3	1	7
Тема 2	Проблема науковості психології: критерії демаркації (верифікація, фальсифікація). Психологія між природознавством і гуманітаристикою.	3	2	7
Тема 3	Історична динаміка психологічного знання: парадигми і наукові революції (Т. Кун), дослідницькі програми (І. Лакатос), методологічний плюралізм.	3	2	7
Тема 4	Епістемологічні позиції в психології: позитивізм і постпозитивізм, критичний реалізм, соціальний конструктивізм, герменевтичний підхід.	3	1	7
<i>Модульна контрольна робота 1</i>				
Змістовий модуль 2. Підстави, надійність і межі психологічного знання				
Тема 5	Об'єкт і предмет психології: проблема психічного, редукціонізм, рівні пояснення та їх співвідношення.	3	1	7
Тема 6	Епістемічні підстави емпіричного дослідження: теоретична навантаженість факту, операціоналізація, конструктивна валідність,	3	2	7

№ теми	Назва теми	Лекції, год.	Практичні (семін.), год.	Самост. робота, год.
	висновок до найкращого пояснення.			
Тема 7	Криза відтворюваності та епістемічна надійність психології: причини, наслідки, відкрита наука як відповідь. Межі узагальнення (проблема WEIRD).	3	2	6
Тема 8	Соціальна епістемологія психології: спільнота, цінності, контекст. Епістемічна справедливість і етика знання. Психологічне знання в Україні.	3	1	6
<i>Модульна контрольна робота 2</i>				
Разом:		24	12	54

Форма підсумкового контролю – залік.

Методи навчання: проблемна та оглядова лекція, лекція-дискусія, лекція-діалог із зіткненням позицій; семінар-дискусія та філософський колоквиум; аналітичне читання першоджерел із реконструкцією аргументації автора; порівняльний аналіз епістемологічних позицій; метод концептуального аналізу понять; кейс-метод (розбір класичних і сучасних епізодів з історії психології, зокрема невдалих реплікацій); дебати за схемою «теза – антитеза»; есе як форма самостійного філософського міркування; проєктно-дослідницький метод (епістемологічна експертиза власного дослідження); взаємне рецензування.

Методи оцінювання: усний контроль (опитування, доповідь, участь у дискусії та дебатах, захист позиції в колоквиумі); письмовий контроль (есе, аналітична реконструкція першоджерела, порівняльна таблиця позицій, епістемологічна експертиза); тестовий контроль (модульні контрольні роботи); захист індивідуального науково-дослідного завдання; самоконтроль, взаємооцінювання та рефлексивний самозвіт.

Технічне обладнання та / або програмне забезпечення

Для якісного викладання та опанування курсу використовуються: навчальні аудиторії, обладнані мультимедійним проектором і комп'ютерами; доступ до мережі Інтернет; наукова бібліотека Академії та доступ до наукометричних баз (Scopus, Web of Science). Використовуються офіційний сайт МАУП (<http://maup.com.ua>), система дистанційного навчання Академії, онлайн-платформи для відеокommунікації, електронні бібліотеки філософських першоджерел (Stanford Encyclopedia of Philosophy, PhilPapers), репозитарії відкритої науки (Open Science Framework), референс-менеджери (Zotero, Mendeley) та сервіси перевірки текстових збігів.

Форми і методи контролю

Контроль успішності здобувачів освіти поділяється на **поточний і підсумковий (семестровий)**. Окремим накопичувальним видом контролю є захист індивідуального науково-дослідного завдання.

Поточний контроль здійснюється під час практичних (семінарських) занять і має на меті систематичну перевірку засвоєння теоретичного матеріалу та сформованості вмінь реконструювати й порівнювати епістемологічні позиції, аналізувати підстави наукових тверджень і обґрунтовувати власну дослідницьку позицію. Формами поточного контролю є: усне опитування; участь у дискусії, колоквиумі та дебатах; аналітичне читання й реконструкція аргументації першоджерела; написання есе; порівняльний аналіз позицій; взаємне рецензування; виконання завдань для самостійної роботи. З огляду на переважання лекційних годин значну частину поточного контролю винесено на перевірку результатів самостійної роботи.

Методи поточного контролю: усний контроль (опитування, бесіда, доповідь, дебати); письмовий контроль (есе, аналітична реконструкція, порівняльна таблиця, рецензія); тестовий контроль; спостереження; проблемні ситуації.

Підсумковий (семестровий) контроль проводиться у формі заліку. Залік виставляється за результатами накопичення рейтингових балів упродовж семестру без проведення окремого підсумкового заходу за умови виконання всіх обов'язкових видів робіт і набуття не менше ніж 60 балів зі 100. Здобувачі, які набрали 35-59 балів, складають залік у терміни, визначені нормативними документами Академії, після доопрацювання невиконаних видів робіт.

Система оцінювання та вимоги

Система оцінювання ґрунтується на принципах об'єктивності, прозорості, гнучкості та високої диференціації. Оцінювання результатів навчання здійснюється за модульно-рейтинговою системою із застосуванням 100-бальної шкали. Максимальна кількість балів, яку може накопичити здобувач за всі види навчальної роботи з дисципліни, становить 100.

Таблиця розподілу балів, які отримують здобувачі

Вид навчальної роботи	Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	Разом
Робота на практичних (семінарських) заняттях і самостійна робота	20	20	40
Модульна контрольна робота	15	15	30
Індивідуальне науково-дослідне завдання (епістемологічна експертиза)	15	15	30
Разом	50	50	100

Поточний контроль оцінюється в межах до 40 балів (робота на заняттях і самостійна робота); модульні контрольні роботи – до 30 балів (дві МКР по 15 балів кожна); індивідуальне науково-дослідне завдання – до 30 балів (два етапи по 15 балів). Мінімальна сума балів, за якої дисципліна вважається зарахованою, становить 60.

Критерії оцінювання роботи на практичних (семінарських) заняттях. Оцінюються: володіння епістемологічним поняттєвим апаратом; коректність реконструкції позиції автора першоджерела; здатність розрізняти емпіричні та концептуальні твердження; логічна коректність аргументації та якість письмових робіт; здатність утримувати кілька позицій і толерувати епістемічну невизначеність; конструктивність участі в дискусії та взаємному рецензуванні; дотримання академічної доброчесності.

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи. Модульна контрольна робота виконується у письмовій (тестовій) формі та оцінюється до 15 балів. Оцінювання (частка правильно виконаних завдань): «відмінно» – понад 90 %; «дуже добре» – 82-89 %; «добре» – 75-81 %; «задовільно» – 68-74 %; «достатньо» – 60-67 %; «незадовільно» – менше 60 %. Відсутність роботи – 0 балів.

Критерії оцінювання індивідуального науково-дослідного завдання (30 балів). Завдання полягає в епістемологічній експертизі та виконується у два етапи.

Етап 1 (до 15 балів, змістовий модуль 1) – епістемологічний аналіз обраної психологічної теорії, концепції або дослідницької традиції: реконструкція її вихідних припущень щодо природи психічного й способів його пізнання; визначення епістемологічної позиції; оцінка за критеріями науковості; виявлення внутрішніх напружень і обмежень. Критерії: коректність реконструкції (до 5); обґрунтованість віднесення до епістемологічної позиції (до 5); якість критичного аналізу та оформлення (до 5).

Етап 2 (до 15 балів, змістовий модуль 2) – епістемологічна експертиза власного дисертаційного дослідження: тип знання, який продукується; вихідні онтологічні та епістемологічні припущення; спосіб операціоналізації ключових конструктів і його наслідки; межі узагальнення отриманих результатів; епістемічні ризики дизайну та способи їх

зменшення; публічний захист висновків. Критерії: глибина рефлексії власних засад (до 5); обґрунтованість оцінки меж узагальнення та епістемічних ризиків (до 5); аргументованість захисту й відповідей на запитання (до 5).

Зведена шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою (для екзамену)	Для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	дуже добре	зараховано
75-81	C	добре	зараховано
68-74	D	задовільно	зараховано
60-67	E	достатньо	зараховано
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Політика курсу

Політика щодо академічної доброчесності. Викладання дисципліни ґрунтується на засадах академічної доброчесності відповідно до Закону України «Про освіту» та нормативних документів Академії (<https://maup.com.ua/ua/navchannya-u-maup/akademichna-dobrochesnist.html>). Есе, аналітичні реконструкції та матеріали індивідуального завдання мають бути оригінальними, супроводжуватися коректними покликаннями на першоджерела й перевіркою на текстові збіги. Порухеннями академічної доброчесності вважаються академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман, хабарництво, необ'єктивне оцінювання. У межах цієї дисципліни окремо неприпустимим є приписування авторіві позиції, якої він не обстоював, та цитування першоджерела за переказом без зазначення посередника.

Політика епістемічного плюралізму та наукової дискусії. Курс передбачає співіснування кількох епістемологічних позицій, жодна з яких не подається як єдино правильна. Здобувач має право обстоювати будь-яку обґрунтовану позицію; оцінюється не її збіг із позицією викладача, а якість аргументації та обізнаність із контраргументами. Дискусія ведеться на засадах критики позиції, а не особи, добросовісного відтворення чужих аргументів і готовності переглянути власний погляд під тиском кращого аргументу.

Політика щодо відвідування, дедлайнів і перескладання. Відвідування занять є обов'язковим; пропущені заняття відпрацьовуються у визначений викладачем спосіб. З огляду на переважання лекційних годин обов'язковими для зарахування є виконання завдань самостійної роботи, участь у колоквиумі та публічний захист індивідуального завдання. Етапи завдання виконуються у встановлені терміни; роботи, подані з порушенням дедлайну без поважних причин, можуть оцінюватися зі зниженням балів. Перескладання здійснюється у порядку, визначеному нормативними документами Академії.

Політика щодо оскарження. Здобувач має право на вмотивоване оскарження результатів оцінювання у порядку, визначеному нормативними документами Академії, звернувшись до викладача, завідувача кафедри або гаранта освітньо-наукової програми.

Політика використання цифрових інструментів та інструментів штучного інтелекту. Використання цифрових інструментів, наукометричних баз, референс-менеджерів і генеративного штучного інтелекту допускається як допоміжний засіб пошуку, структурування та мовного редагування текстів за умови прозорого декларування, критичної перевірки результатів і збереження авторства здобувача. Неприпустимими є делегування інструментам

філософського міркування, реконструкції позиції автора та формулювання висновків есе, а також покликання на джерела, з якими здобувач не працював безпосередньо.

Політика сталого розвитку. Викладання дисципліни узгоджується із Цілями сталого розвитку ООН, насамперед із Ціллю 4 «Якісна освіта», Ціллю 10 «Зменшення нерівності» (епістемічна справедливість і представленість різних наукових традицій), Ціллю 16 «Мир, справедливість та сильні інститути» (добročесність знання, протидія дезінформації та псевдонауці) і Ціллю 17 «Партнерство заради стійкого розвитку».

Методичне забезпечення навчальної дисципліни

Навчально-методичне забезпечення дисципліни включає: силабус дисципліни; конспект (тексти) лекцій; методичні рекомендації до практичних (семінарських) занять; методичні рекомендації до самостійної роботи здобувачів; методичні рекомендації до індивідуального науково-дослідного завдання; хрестоматію фрагментів класичних і сучасних першоджерел із питань для аналітичного читання; глосарій епістемологічних понять; банк навчальних кейсів (зокрема епізодів невдалих реплікацій); банк завдань для модульних контрольних робіт; оцінні рубрики (чек-листи) для есе та епістемологічної експертизи; перелік питань до заліку (додаток 1).

Рекомендовані джерела інформації

Основна література

1. Добронравова І. С., Сидоренко Л. І. Філософія та методологія науки : підручник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2008. 357 с.
2. Роменець В. А., Маноха І. П. Історія психології ХХ століття : навчальний посібник. 3-тє вид. Київ : Либідь, 2017. 1054 с.
3. Максименко С. Д., Носенко Е. Л. Експериментальна психологія : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 360 с.
4. Kuhn T. S. The Structure of Scientific Revolutions. 4th ed. Chicago : University of Chicago Press, 2012. 264 p.
5. Popper K. R. The Logic of Scientific Discovery. London : Routledge, 2002. 545 p.
6. Danziger K. Constructing the Subject: Historical Origins of Psychological Research. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 254 p.
7. Cronbach L. J., Meehl P. E. Construct validity in psychological tests. Psychological Bulletin. 1955. Vol. 52, № 4. P. 281-302.
8. Open Science Collaboration. Estimating the reproducibility of psychological science. Science. 2015. Vol. 349, Iss. 6251. Art. aac4716.

Додаткова література

1. Lakatos I. The Methodology of Scientific Research Programmes: Philosophical Papers. Vol. 1. Cambridge : Cambridge University Press, 1978. 250 p.
2. Feyerabend P. Against Method. 4th ed. London : Verso, 2010. 336 p.
3. Bhaskar R. A Realist Theory of Science. London : Routledge, 2008. 296 p.
4. Danziger K. Naming the Mind: How Psychology Found Its Language. London : SAGE Publications, 1997. 208 p.
5. Gergen K. J. An Invitation to Social Construction. 3rd ed. London : SAGE Publications, 2015. 248 p.
6. Meehl P. E. Theoretical risks and tabular asterisks: Sir Karl, Sir Ronald, and the slow progress of soft psychology. Journal of Consulting and Clinical Psychology. 1978. Vol. 46, № 4. P. 806-834.
7. Henrich J., Heine S. J., Norenzayan A. The weirdest people in the world? Behavioral and Brain Sciences. 2010. Vol. 33, Iss. 2-3. P. 61-83.
8. Nosek B. A., Hardwicke T. E., Moshontz H. et al. Replicability, robustness, and reproducibility in psychological science. Annual Review of Psychology. 2022. Vol. 73. P. 719-748.
9. Fricker M. Epistemic Injustice: Power and the Ethics of Knowing. Oxford : Oxford University Press, 2007. 208 p.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Офіційний сайт МАУП. URL: <http://maup.com.ua>

2. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu>
3. Internet Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://iep.utm.edu>
4. PhilPapers – база філософських публікацій. URL: <https://philpapers.org>
5. Open Science Framework (OSF). URL: <https://osf.io>
6. APA PsycNet. URL: <https://psycnet.apa.org>
7. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://nbuv.gov.ua>
8. Google Scholar. URL: <https://scholar.google.com>

ПрАТ «ВНЗ «МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

Навчально-науковий інститут психології та соціальних наук

Кафедра психології

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**«ЕПІСТЕМОЛОГІЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ»**

Третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти. Спеціальність 053 Психологія. ОНП «Психологія». Вибіркова дисципліна (ВК2), 3 кредити ЄКТС / 90 год, III семестр, підсумковий контроль – залік.

1. Методичні рекомендації до практичних (семінарських) занять

Практичні (семінарські) заняття (12 год.) мають характер аналітичного колоквиуму. Вони спрямовані на засвоєння епістемологічного поняттєвого апарату, відпрацювання вмінь реконструювати позицію автора першоджерела, порівнювати епістемологічні підходи, аналізувати підстави наукових тверджень і обґрунтовувати власну дослідницьку позицію. Провідними формами роботи є семінар-дискусія, філософський колоквиум, аналітичне читання фрагментів першоджерел, дебати «теза – антитеза», розбір навчальних кейсів і взаємне рецензування есе.

Порядок підготовки до заняття: опрацювати конспект лекції та обов'язкові фрагменти першоджерел із хрестоматії; виписати ключові поняття й тези автора; сформулювати власні запитання до тексту; виконати письмове завдання; співвіднести матеріал теми з власним дисертаційним дослідженням.

Наскріпний принцип курсу: кожна тема завершується питанням «що це означає для мого дослідження», тож упродовж семестру поетапно формується епістемологічна експертиза власної дисертаційної роботи.

Критерії оцінювання роботи на занятті: володіння поняттєвим апаратом; коректність реконструкції позиції автора; здатність розрізняти емпіричні та концептуальні твердження; логічна коректність власної аргументації; здатність утримувати кілька позицій і толерувати епістемічну невизначеність; конструктивність участі в дискусії; дотримання академічної доброчесності. Робота на заняттях разом із самостійною роботою оцінюється в межах до 40 балів за семестр.

Семінар 1 (Тема 1, 1 год.). Поняттєвий апарат епістемології**Питання для обговорення:**

1. Знання, віра, думка: класичне визначення знання та його труднощі.
2. Обґрунтування: фундаменталізм, когерентизм, надійнісний підхід.
3. Істина: кореспондентна, когерентна, прагматична концепції.
4. Специфіка епістемології соціогуманітарних наук: рефлексивність і подвійна герменевтика.

Практичні завдання:

1. Скласти глосарій ключових понять теми з робочими дефініціями.
2. Проаналізувати три твердження з психологічних публікацій і визначити тип обґрунтування, на який вони спираються.
3. Сформулювати, яку концепцію істини імпліцитно передбачає власне дисертаційне дослідження.

Семінар 2 (Тема 2, 2 год.). Проблема науковості психології**Питання для обговорення:**

1. Критерій верифікації та його обмеження.
2. Фальсифікованість як критерій демаркації (К. Поппер); поняття ризикованого передбачення.
3. Пояснення і розуміння: психологія між природознавством і гуманітаристикою.
4. Псевдонаука в психології: ознаки та способи розпізнавання.

Практичні завдання:

1. Оцінити три психологічні теорії за критерієм фальсифікованості та обґрунтувати висновок.
2. Проаналізувати фрагмент тексту П. Міла про «ризиковані» передбачення і сформулювати його аргумент щодо повільного прогресу «м'якої» психології.
3. Провести дебати за тезою «Психологія є природничою наукою».

Семінар 3 (Тема 3, 2 год.). Парадигми та дослідницькі програми

Питання для обговорення:

1. Нормальна наука, аномалія, криза, наукова революція (Т. Кун).
2. Неспівмірність парадигм і проблема раціонального вибору між ними.
3. Тверде ядро та захисний пояс дослідницької програми (І. Лакатос); прогресивний і регресивний зсуви проблем.
4. Чи є психологія допарадигмальною, мультипарадигмальною чи парадигмальною наукою?

Практичні завдання:

1. Реконструювати обрану психологічну традицію як дослідницьку програму: визначити її тверде ядро та захисний пояс.
2. Визначити, чи є розвиток цієї традиції прогресивним або регресивним зсувом проблем, і обґрунтувати висновок.
3. Обговорити в колоквіумі статус психології щодо поняття парадигми.

Семінар 4 (Тема 4, 1 год.). Епістемологічні позиції в психології

Питання для обговорення:

1. Позитивізм і постпозитивізм: основні положення та критика.
2. Критичний реалізм: стратифікована онтологія та поняття породжувальних механізмів.
3. Соціальний конструктивізм: знання як соціальний продукт; наслідки для психології.
4. Герменевтичний підхід і психологія як наука про смисли.

Практичні завдання:

1. Скласти порівняльну таблицю епістемологічних позицій за параметрами: онтологія, природа знання, метод, критерій якості.
2. Визначити епістемологічну позицію, на якій ґрунтується власне дисертаційне дослідження, і обґрунтувати вибір.
3. Написати есе (до 1500 слів) на тему «Чи можлива нейтральна позиція дослідника в психології».

Семінар 5 (Теми 5-6, 2 год.). Предмет психології та підстави емпіричного знання

Питання для обговорення:

1. Проблема психічного: доступність, приватність, самозвіт як джерело даних.
2. Редукціонізм і рівні пояснення; співвідношення нейронаукового та психологічного пояснень.
3. Теоретична навантаженість спостереження та факту.
4. Операціоналізація конструктів і конструктивна валідність; ризик підміни конструкта показником.

Практичні завдання:

1. Проаналізувати обраний психологічний конструкт: простежити шлях від теоретичного визначення до показника і виявити втрати змісту.
2. Оцінити два дослідження за критерієм конструктивної валідності.
3. Сформулювати епістемічні обмеження самозвіту як джерела даних у власному дослідженні.

Семінар 6 (Тема 7, 2 год.). Криза відтворюваності та межі узагальнення

Питання для обговорення:

1. Відтворюваність, реплікація та робастність: розрізнення понять.

2. Причини кризи: дослідницькі ступені свободи, селективне звітування, упередження публікації.
3. Практики відкритої науки як відповідь: попередня реєстрація, зареєстровані звіти, відкриті дані.
4. Проблема WEIRD-вибірок і межі узагальнення психологічного знання.

Практичні завдання:

1. Проаналізувати навчальний кейс невдалої реплікації та визначити ймовірні епістемічні причини.
2. Оцінити дизайн власного дослідження на наявність дослідницьких ступенів свободи та запропонувати способи їх обмеження.
3. Визначити межі узагальнення результатів власного дослідження та сформулювати відповідне застереження для тексту дисертації.

Семінар 7 (Тема 8, 1 год.). Соціальна епістемологія психології

Питання для обговорення:

1. Наукова спільнота як суб'єкт пізнання; рецензування й консенсус як епістемічні механізми.
2. Ціннісна зумовленість знання: епістемічні та неепістемічні цінності.
3. Епістемічна справедливість і несправедливість (М. Фрікер); чий досвід стає даними.
4. Психологічне знання в українському контексті: дослідження в умовах війни та проблема перенесення зарубіжних моделей.

Практичні завдання:

1. Проаналізувати кейс епістемічної несправедливості в психологічному дослідженні та запропонувати способи її уникнення.
2. Оцінити застосовність обраної зарубіжної теоретичної моделі до українського соціокультурного контексту.
3. Сформулювати ціннісні припущення, що лежать в основі власного дослідження.

Семінар 8 (Підсумковий колоквиум, 1 год.). Захист епістемологічної експертизи

Питання для обговорення:

1. Підстави власного дослідження: онтологічні та епістемологічні припущення.
2. Тип продукovanого знання та критерії його якості.
3. Межі узагальнення та епістемічні ризики дизайну.
4. Перспективи подальшого розвитку дослідницької позиції.

Практичні завдання:

1. Публічно представити епістемологічну експертизу власного дисертаційного дослідження (7-10 хв).
2. Відповісти на запитання та заперечення колег і викладача.
3. Здійснити взаємне рецензування експертиз за оцінною рубрикою.

2. Методичні рекомендації до самостійної роботи здобувачів

Самостійна робота (54 год.) є основним обсягом навчального навантаження з дисципліни й забезпечує опрацювання першоджерел, які неможливо охопити в межах аудиторних годин. Основні види: аналітичне читання фрагментів класичних і сучасних текстів; укладання глосарія та порівняльних таблиць; написання есе; аналіз навчальних кейсів; поетапне виконання епістемологічної експертизи власного дослідження; підготовка до модульних контрольних робіт і заліку.

Тема	Зміст самостійної роботи	Год.	Форма контролю
Тема 1	Опрацювання першоджерел із теорії знання; укладання глосарія епістемологічних понять; аналіз типів обґрунтування.	7	Глосарій, аналіз
Тема 2	Опрацювання праць К. Поппера та П. Міла; оцінювання психологічних теорій за критерієм	7	Аналітичне завдання

Тема	Зміст самостійної роботи	Год.	Форма контролю
	фальсифікованості.		
Тема 3	Реконструкція обраної психологічної традиції як дослідницької програми. Етап 1 індивідуального завдання.	7	Реконструкція
Тема 4	Порівняльний аналіз епістемологічних позицій; написання есе. Етап 1 індивідуального завдання.	7	Таблиця, есе
Тема 5	Опрацювання проблеми редукціонізму та рівнів пояснення; аналіз статусу самозвіту як джерела даних.	7	Аналітичний огляд
Тема 6	Аналіз операціоналізації обраного конструкта; оцінювання конструктивної валідності двох досліджень.	7	Аналіз конструкта
Тема 7	Опрацювання матеріалів про кризу відтворюваності; оцінювання власного дизайну та меж узагальнення. Етап 2 завдання.	6	Оцінка дизайну
Тема 8	Опрацювання проблематики епістемічної справедливості; оформлення та підготовка до захисту експертизи. Етап 2 завдання.	6	Захист експертизи
Разом		54	

3. Методичні рекомендації до індивідуального науково-дослідного завдання

Індивідуальне науково-дослідне завдання є наскрізною роботою курсу. Мета – сформулювати вміння свідомо визначати й обґрунтовувати епістемологічні засади власного дослідження, оцінювати підстави та межі отриманого знання. Завдання виконується у два етапи (до 15 балів кожен, разом до 30 балів) і безпосередньо використовується під час написання теоретико-методологічної частини дисертації.

Етап 1. Епістемологічний аналіз психологічної теорії або дослідницької традиції:

1. Обґрунтування вибору теорії (традиції) та її стислий опис.
2. Реконструкція вихідних припущень щодо природи психічного (онтологія) та способів його пізнання (епістемологія).
3. Визначення епістемологічної позиції, до якої тяжіє теорія, з аргументацією.
4. Оцінка теорії за критеріями науковості (фальсифікованість, пояснювальна сила, точність передбачень).
5. Реконструкція теорії як дослідницької програми: тверде ядро та захисний пояс.
6. Виявлення внутрішніх напружень, обмежень і невирішених питань.
7. Висновок про епістемічний статус теорії та її придатність для власного дослідження.

Етап 2. Епістемологічна експертиза власного дисертаційного дослідження:

1. Тип знання, який продукує дослідження (описове, пояснювальне, прогностичне, інтерпретативне, проєктне).
2. Вихідні онтологічні та епістемологічні припущення дослідження та їх експліцитне формулювання.
3. Ключові конструкти: шлях від теоретичного визначення до емпіричного показника; втрати змісту та їх наслідки.
4. Джерела даних і межі їхньої епістемічної надійності (зокрема статус самозвіту).
5. Межі узагальнення результатів: вибірка, контекст, час; формулювання застережень.
6. Епістемічні ризики дизайну (дослідницькі ступені свободи, селективне звітування) та способи їх зменшення.
7. Ціннісні припущення дослідження та можливі прояви епістемічної несправедливості.

8. Висновок: на яких підставах і в яких межах результати дослідження можуть вважатися знанням.

Критерії оцінювання індивідуального завдання (30 балів): коректність реконструкції теоретичної позиції (до 5); обґрунтованість визначення епістемологічної позиції (до 5); якість критичного аналізу й оформлення (до 5); глибина рефлексії засад власного дослідження (до 5); обґрунтованість оцінки меж узагальнення та епістемічних ризиків (до 5); аргументованість публічного захисту та відповідей на запитання (до 5).

4. Банк завдань для модульних контрольних робіт

Модульна контрольна робота виконується у письмовій (тестовій) формі й охоплює матеріал відповідного змістового модуля. Кожен варіант формується з тестових завдань закритої форми, завдань на відповідність та відкритих (проблемних) завдань. Оцінювання здійснюється до 15 балів за кожну МКР.

Модульна контрольна робота 1 (змістовий модуль 1, теми 1-4)

Частина А. Тестові завдання закритої форми (оберіть одну правильну відповідь).

1. Епістемологія вивчає: а) будову психіки; б) природу, джерела, підстави та межі знання; в) історію науки; г) методи статистики.
2. Класичне визначення знання охоплює: а) будь-яке переконання; б) істинне обґрунтоване переконання; в) загальноприйняту думку; г) результат вимірювання.
3. Кореспондентна концепція істини стверджує, що істинним є твердження, яке: а) узгоджене з іншими твердженнями; б) відповідає дійсності; в) є корисним; г) підтримане більшістю.
4. Когерентизм як теорія обґрунтування наголошує на: а) базисних самоочевидних твердженнях; б) взаємній узгодженості системи переконань; в) надійності процесу формування переконання; г) авторитеті джерела.
5. Принцип верифікації визнає науковими лише твердження, які: а) можна спростувати; б) можна підтвердити досвідом; в) висловлені математично; г) опубліковані.
6. Згідно з К. Поппером, критерієм науковості теорії є її: а) підтверджуваність; б) фальсифікованість; в) популярність; г) простота.
7. Теорія, яка пояснює будь-який можливий результат, з погляду Поппера є: а) сильною; б) епістемічно слабкою, бо нефальсифікованою; в) універсальною; г) доведеною.
8. Нормальна наука за Т. Куном – це: а) період розв'язання задач у межах усталеної парадигми; б) період революції; в) відсутність теорії; г) прикладні дослідження.
9. Тверде ядро дослідницької програми за І. Лакатосом: а) змінюється в першу чергу; б) захищене від спростування допоміжними гіпотезами; в) не має значення; г) є емпіричним фактом.
10. Соціальний конструктивізм у психології розглядає знання передусім як: а) відображення об'єктивної реальності; б) продукт соціальної взаємодії та мовних практик; в) результат вимірювання; г) вроджену структуру.

Частина Б. Завдання на відповідність.

1. Установіть відповідність між концепцією істини (кореспондентна, когерентна, прагматична) та її формулюванням.
2. Установіть відповідність між мислителем (К. Поппер, Т. Кун, І. Лакатос, П. Фосрабенд) та ключовим поняттям його концепції.
3. Установіть відповідність між епістемологічною позицією (позитивізм, критичний реалізм, конструктивізм, герменевтика) та її уявленням про природу психологічного знання.

Частина В. Відкриті (проблемні) завдання.

1. Розкрийте проблему демаркації науки й ненауки та покажіть її значення для психології.
2. Схарактеризуйте концепцію наукових революцій Т. Куна та обговоріть застосовність поняття парадигми до психології.
3. Порівняйте критичний реалізм і соціальний конструктивізм за уявленням про предмет і метод психології.

4. Реконструйте наведену психологічну теорію як дослідницьку програму: визначте її тверде ядро та захисний пояс.

Модульна контрольна робота 2 (змістовий модуль 2, теми 5-8)

Частина А. Тестові завдання закритої форми (оберіть одну правильну відповідь).

1. Редукціонізм у психології означає: а) спрощення викладу; б) зведення психологічних пояснень до пояснень нижчого рівня (нейробіологічних, фізичних); в) скорочення вибірки; г) відмову від теорії.
2. Теза про теоретичну навантаженість спостереження стверджує, що: а) спостереження є нейтральним; б) те, що дослідник бачить як факт, залежить від теоретичних припущень; в) спостереження неможливе; г) факти важливіші за теорію.
3. Операціоналізація конструкта – це: а) його теоретичне визначення; б) визначення через процедури вимірювання; в) переклад терміна; г) статистична обробка.
4. Конструктна валідність характеризує: а) стабільність результатів; б) те, наскільки методика вимірює саме той теоретичний конструкт, який передбачено; в) обсяг вибірки; г) швидкість проведення.
5. Підміна конструкта показником є прикладом: а) коректної операціоналізації; б) епістемічної помилки, коли вимірюване ототожнюють із теоретичним поняттям; в) статистичної похибки; г) етичного порушення.
6. Прямая реплікація дослідження передбачає: а) перевірку гіпотези іншим методом; б) повторення процедури якомога ближче до оригінальної на новій вибірці; в) повторний аналіз тих самих даних; г) огляд літератури.
7. Дослідницькі ступені свободи – це: а) свобода вибору теми; б) невизначеність аналітичних рішень, що дає змогу отримувати бажаний результат; в) академічна свобода; г) вибір наукового керівника.
8. Попередня реєстрація дослідження спрямована передусім на: а) захист авторських прав; б) розрізнення підтверджувальних і пошукових аналізів; в) прискорення публікації; г) отримання фінансування.
9. Проблема WEIRD-вбірок стосується: а) розміру вибірки; б) необґрунтованого узагальнення результатів, отриманих на нерепрезентативних для людства вибірках; в) техніки вимірювання; г) статистичної потужності.
10. Епістемічна несправедливість (за М. Фрікер) виявляється, зокрема, в тому, що: а) дані обробляють неправильно; б) свідчення особи надають меншій довірі через упередження щодо групи, до якої вона належить; в) дослідження дороге; г) текст важко читати.

Частина Б. Завдання на відповідність.

1. Установіть відповідність між поняттям (відтворюваність, пряма реплікація, концептуальна реплікація, робастність) та його змістом.
2. Установіть відповідність між епістемічним ризиком (селективне звітування, дослідницькі ступені свободи, упередження публікації) та практикою відкритої науки, що йому протидіє.
3. Установіть відповідність між рівнем пояснення психічного (нейробіологічний, психологічний, соціокультурний) та типом тверджень, які на ньому формуються.

Частина В. Відкриті (проблемні) завдання.

1. Розкрийте проблему теоретичної навантаженості факту та її наслідки для емпіричної психології.
2. Схарактеризуйте операціоналізацію конструктів і поясніть, які епістемічні втрати вона спричиняє.
3. Проаналізуйте причини кризи відтворюваності в психології та оцініть дієвість практик відкритої науки.
4. Визначте межі узагальнення результатів наведеного навчального дослідження та сформулюйте відповідні застереження.

5. Перелік питань до заліку

1. Епістемологія: предмет, основні проблеми, місце у структурі філософського знання.

2. Знання, віра, думка: класичне визначення знання та його труднощі.
3. Теорії обґрунтування: фундаменталізм, когерентизм, надійнісний підхід.
4. Концепції істини та їх застосування в психології.
5. Специфіка епістемології соціогуманітарних наук; рефлексивність і подвійна герменевтика.
6. Проблема демаркації науки й ненауки.
7. Принцип верифікації та його обмеження.
8. Фальсифікованість як критерій науковості; ризиковані передбачення.
9. Пояснення і розуміння як пізнавальні стратегії в психології.
10. Ознаки псевдонауки та способи її розпізнавання в психології.
11. Парадигма і нормальна наука за Т. Куном.
12. Наукові революції та проблема неспівмірності парадигм.
13. Дослідницька програма за І. Лакатосом: тверде ядро та захисний пояс.
14. Прогресивний і регресивний зсуви проблем.
15. Методологічний плюралізм і критика методологічного примусу (П. Фоксбабенд).
16. Статус психології щодо поняття парадигми: допарадигмальність чи мультипарадигмальність.
17. Позитивізм і постпозитивізм у психології.
18. Критичний реалізм: стратифікована онтологія та породжувальні механізми.
19. Соціальний конструктивізм і його наслідки для психологічного знання.
20. Герменевтичний підхід у психології.
21. Об'єкт і предмет психології: проблема доступності психічного.
22. Самозвіт як джерело даних: можливості та епістемічні обмеження.
23. Редукціонізм і антиредукціонізм; рівні пояснення психічного.
24. Теоретична навантаженість спостереження та факту.
25. Операціоналізація конструктів і її епістемічні наслідки.
26. Конструктивна валідність; підміна конструкта показником.
27. Індукція, дедукція та висновок до найкращого пояснення в психологічному дослідженні.
28. Статистичний висновок і його епістемічний статус.
29. Відтворюваність, реплікація та робастність: розрізнення понять.
30. Криза відтворюваності в психології: причини та наслідки.
31. Дослідницькі ступені свободи, селективне звітування, упередження публікації.
32. Практики відкритої науки як епістемічна відповідь на кризу.
33. Межі узагальнення психологічного знання; проблема WEIRD-вибірок.
34. Наукова спільнота як суб'єкт пізнання; рецензування й консенсус.
35. Ціннісна зумовленість наукового знання: епістемічні та неепістемічні цінності.
36. Епістемічна справедливість і несправедливість у психологічному дослідженні.
37. Етика знання та відповідальність дослідника.
38. Психологічне знання в умовах війни та суспільних криз: епістемічні виклики.
39. Проблема перенесення зарубіжних теоретичних моделей в український контекст.
40. Епістемологічне обґрунтування власного дисертаційного дослідження.